

Гриб В.І.

*кандидат філософських наук, доцент,
доцент кафедри правових наук та філософії
факультету історії, етнології і права
Вінницький державний педагогічний університет
імені Михайла Коцюбинського*

МІЖДИСЦИПЛІНАРНІСТЬ ТА ІНТЕГРАЦІЯ ЯК ЗАСІБ РЕПРЕЗЕНТАЦІЇ ХУДОЖНЬОЇ РЕАЛЬНОСТІ В НАУКОВОМУ ПРОСТОРІ СУЧАСНОГО МИСТЕЦТВОЗНАВСТВА

Інтеграційні тенденції в науках про мистецтво є предметом досить великого зацікавлення як дослідників-мистецтвознавців, так і взагалі у всіх тих, хто намагається з позицій раціональності пояснити сутність сучасної наукової інтеграції. Метою даної роботи є дослідження інтегративних процесів в науках про мистецтво, міжпредметних зв'язків, які в свою чергу є виявом більш глибокої інтеграції (аніж просто міждисциплінарності продиктованої орієнтацією на спільний об'єкт), інтеграції раціонального і чуттєвого, логічного і емоційного, розуміння і переживання, об'єктивного і суб'єктивного. Полем поєднання цих протилежностей є мистецтво, а рефлексією свідомості щодо нього є наука про мистецтво, яка в свою чергу також потребує рефлексії щодо самої себе, тобто філософії науки про мистецтво. Епістемологічний образ цієї науки, представлений як міждисциплінарність та інтеграція різноманітних засобів наукової репрезентації художньої реальності, є ключовим моментом в розумінні мистецтвознавства як наукового простору з плюралістичною, толерантною і гнучкою раціональністю. «В дійсності, – як говорив П.В.Копнін, – не існує двох різновидів пізнання – художнього і наукового <...>. Художня творчість, як і наукова, включає в себе всі моменти, які складають процес пізнання» [2, с. 263].

Термін «мистецтвознавство» застосовується для позначення ряду наук з окремих видів мистецтва: літературознавство, театрознавство, музикознавство, архітектурознавство, наука про образотворчі види мистецтва, кінознавство та ін. Такий підхід не вичерпує всієї повноти поняття «мистецтвознавство», тому цілком логічно було б включити сюди всі науки про мистецтво, всі науки, які так чи інакше займаються дослідженням в галузі мистецтва, або, якщо перефразувати сам термін, всі знання про мистецтво. Історично цей процес почався в середині XIX століття, коли в

європейській естетиці розгорнулась гостра боротьба навколо ідеологічних, філософських, художніх настанов, які слід вважати найбільш плідними для естетики як науки, і навколо основних методологічних проблем (проблеми опори естетики на ту чи іншу галузь знання як на базову для естетичного аналізу). В залежності від розв'язання цього питання поряд з традиційними типами філософської та мистецтвознавчої естетики почали з'являтися нові її типи – психологічна естетика, фізіологічна естетика, соціологічна естетика, а потім семіотична, кібернетична, математична та ін. При цьому поступово назрівало суттєве питання: чи ми маємо справу з пошуками нових методологічних основ однієї й тієї ж науки, чи може поряд з естетикою виростають нові самостійні науки – психологія мистецтва, соціологія мистецтва, семіотика мистецтва та ін., що мають відмінні від естетики проблематику й наукову методологію та покликані не підміняти собою естетику, а доповнити її зусилля.

Таким чином, комплекс наук, що досліджують мистецтво можна уявити як складну динамічну систему знань з широкою амплітудою від чистого емпіричного мистецтвознавства до розвинутої філософсько-естетичної теорії. Але ці різні підходи до дослідження мистецтва не є взаємовиключними, тому що через проміжні ланки, які містять в собі певні порції «емпіричного» й «теоретичного», різноманітні проекції наук на сферу мистецтва об'єднуються в єдину систему. Історичний розвиток наук про мистецтво сприяв знищенню кордонів між ними, самовизначенню й структуруванню власних предметів і методів дослідження. Ця позитивна тенденція мала й зворотний результат – методологічне розмежування в науках про мистецтво.

На початку ХХ століття процес методологічного розмежування намагались зупинити німецькі вчені М. Дессуар, Е. Утіц та Р. Гаман [3, с. 11-16]. Вони намагались перекинути містки між науками про мистецтво, об'єднати в єдину систему розрізнені філософські, соціологічні, психологічні, формалістичні підходи до мистецтва. Тоді ж то вперше й була поставлена проблема «загального мистецтвознавства». В 1906 році вийшла фундаментальна праця М. Дессуара «Естетика й загальне мистецтвознавство». Так був названий й створений автором часопис, і міжнародний конгрес з естетики, який відбувся в Штутгарті в 1913 році, і теми доповідей Е. Утіца та Р. Гамана на цьому конгресі.

В сфері методології М. Дессуар намагався поєднати філософський, психологічний та мистецтвознавчий підходи, об'єктивістську та

суб'єктивістську тенденції. Е. Утіц вважав, що оскільки художній твір є надзвичайно складним продуктом культури, зумовленим взаємодією самих різноманітних обставин, тому необхідними є різноманітні наукові підходи до вивчення мистецтва – аксіологічний, психологічний, культурфілософський, історичний, естетичний, соціологічний та ін. Але з'єднати їх в межах однієї науки неможливо, а тому власне й виникає потреба в загальному мистецтвознавстві. Про це він й написав в своїй двотомній праці «Основи загального мистецтвознавства», яка була надрукована в 1914-1920-х роках. А Р. Гаман в «Естетиці» (1911 р.) запропонував погляд на мистецтво як на багатоманітне культурне явище, в якому естетичні параметри співвідносяться з практично-утилітарними, ідеологічними та іншими характеристиками і таким чином також вказав на необхідність загального мистецтвознавства.

Проблема мистецтвознавства, яка була поставлена ще на початку ХХ століття та спроби її вирішення цікаві й сьогодні. Зараз з великою гостротою постають питання, які виникають в так званій «стиковій» області досліджень мистецтва, коли дослідження реалізуються міжпредметним способом. Наприклад, соціологія мистецтва є однією із стикових наук про мистецтво, а з'ясування її сутності неможливе без цілісного уявлення про мистецтвознавство, частиною якого вона є. В цілому ж мистецтвознавство це «сукупність наук, які досліджують соціально-естетичну сутність мистецтва, його походження й закономірності розвитку, особливості й зміст видового розподілу мистецтва, природу художньої творчості, місце мистецтва в соціальному та духовному житті суспільства, його функції, характер соціально-психологічного функціонування і т. д. [4, с. 121].

На жаль міждисциплінарному дослідженню мистецтва не вистачає єдиного концептуально-методологічного обґрунтування, яке б встановило специфічне місце кожної з окремих моделей спільного об'єкта дослідження і уможливило б відповідь на запитання: «Чи ми маємо тут справу з випадковим конгломератом різних і несумісних наукових підходів, чи перед нами – система наук, яка як всяка система, має певну внутрішню будову і закономірні зв'язки між елементами? [1, с. 45]. Саме через це процес диференціації окремих дисциплін й спричинив виділення методологічних проблем в естетиці. Естетика почала виконувати функцію теоретичної основи (метатеорії) по відношенню до всіх мистецтвознавчих наук (літературознавства, театрознавства, музикознавства та ін.). Вивчаючи загальні закони розвитку мистецтва, естетика озброює їх методологічними

принципами, досліджує зв'язки й відносини між окремими мистецтвознавчими дисциплінами, аналізує методи дослідження та межі їх застосування, вивчає способи впровадження нових мистецтвознавчих понять тощо.

Перед естетикою, таким чином, стоїть завдання систематизації багатопредметного об'єкта – мистецтва. М.С. Каган, наприклад, виділив вісім окремих теоретичних дисциплін, які утворюють комплекс наук про мистецтво, взаємодію між якими естетика як метатеорія повинна досліджувати. Це відносно самостійний блок дисциплін, що досліджують художню культуру. Сюди входять: культурологія мистецтва і художня критика; і блок дисциплін, що досліджують художню діяльність: мистецтвознавчі дисципліни, семіотика мистецтва, психологія мистецтва та інформологія мистецтва [1, с.44-52]. А тому, в найширшому баченні мистецтвознавство є системою міжпредметних зв'язків, що виникають в процесі інтеграції різноманітних наукових підходів до вивчення мистецтва. Ситуація з мистецтвознавством не є особливим випадком, а є загальною тенденцією сучасного розвитку науки, проявом в ній диференційно-інтегративних процесів. Йдеться про тенденцію виникнення якісно нового типу мислення (нового синкретизму), тенденцію, що відображає об'єктивний процес, який полягає в інтеграції не лише в середині самої науки, але й в інтеграції всіх сфер духовного життя. Зростання розподілу в сфері виробництва і праці в сучасному суспільстві супроводжується одночасним прагненням до пізнання цілісності об'єктів і явищ, до пошуків «мостів» між різними галузями знань. Інколи це приводить до народження нових жанрів не лише в межах однієї наукової дисципліни, але й в так званій «пограничній» зоні, наприклад, між наукою і мистецтвом.

Література

1. Каган М.С. Системный подход к комплексному изучению искусства. В кн.: Методологические проблемы современного искусствознания. Л., 1980.
2. Копнин П.В. Гносеологические и логические основы науки. М., 1974.
3. Лекции по истории эстетики. Кн. 3, 4.2 ЛГУ, 1977.
4. Эстетика. Словарь. М., 1989.